

виконавчої влади на морально-психологічне забезпечення.

Підсумком виконання заходів щодо переходу до єдиної системи МПЗ повинно стати: поновлення високого морально-психологічного стану особового складу військ (сил), досягнуто узгодженість і координованість застосування сил і засобів сил оборони держави, і що важливо - здійснювати підготовки кадрів за єдиними для сил оборони освітніми стандартами, спеціалізаціями. Практична реалізація цієї Концепції дасть змогу сформувати і максимально реалізувати національно-духовний потенціал, моральні та психологічні можливості особового складу сил оборони, покращити адаптивність і стійкість його свідомості до негативного інформаційно-психологічного впливу та цілеспрямованих деморалізуючих зусиль противника в бойовій обстановці, підтримувати "психологічну пружність" військовослужбовців і їх здатність ефективно виконувати завдання за призначенням.

Список використаних джерел:

1. Военная доктрина Украины. 2015., - 54с.
2. Закон України «Про національну безпеку України». Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
3. Закон України Про Збройні Сили України. Закон України. Постанова Верховної Ради України від 06.12.91р. Відомості Верховної Ради України. - 1992. - №9.

4. Закон України Про національну безпеку України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241) (Указ ПУ, м. Київ, 21 червня 2018 року № 2469-VIII)

5. Доктрина застосування сил оборони держави. Наказ Верховного Головнокомандувача ЗС України від 17.08.2018 № 20 ДСК-ОП.

6. Концепція (проект) розвитку морально-психологічного забезпечення сил оборони держави.

7. Алещенко В.І. Психологічне забезпечення в Збройних Силах України: проблеми та шляхи удосконалення. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2015. Вип. 18. - С. 3-18.

8. Бойко О. В.: Кому вигідно зруйнувати систему морально - психологічного забезпечення ЗСУ...https://enigma.ua/.../komu_vigidno_zruynuvati_sistemu_moralno_psihologichnogo...

9. Морально-психологічне забезпечення у ЗС України: Підручник: 2 ч. Ч.І / [В.М.Вилко, В.М. Грицюк, В.Г.Дікун]; за заг. ред .. В.В.Стасюка.- К.: НУОУ, 2012. - 464 с.

10. Про введення в дію Концепції морально-психологічного забезпечення підготовки та ведення операцій (бойових дій) Збройних Сил України. Наказ МО України від 05.05.1999 р., № 142

11. У Києві відбувся круглий стіл з питань морально-психологічного забезпечення сил оборони. Режим доступу: www.mil.gov.ua/.../u-kievi-vidbuvsya-kruglij-stil-z-pitan-moralno-psihologichnogo-z

12. Проблеми та шляхи реформування і розвитку системи МПЗ у ЗС України за досвідом АТО : матеріали науково-практичного семінару кафедри МПЗ ДВ (10 грудня 2014 року) / Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. - К.: НУОУ, 2014.

Надійшла до редколегії 01.03.2019

V. Aleschenko, Doctor of Psychological Sciences, Professor
The Ivan Tchernyachovskij National University of Defense of Ukraine, Kyiv

THE MORAL-PSYCHOLOGICAL SUPPORT TO THE DEFENCE FORCES OF A STATE: PEDAGOGICAL ASPECT

This article is dedicated to the research of the pedagogical content of forming the essence of further development of the moral-psychological support of the defense forces of a state at the modern stage of development.

Based on experience it's possible to state that the absence of a clear unified command of the activity of the mentioned structures taken into consideration the peculiarities of functioning of defense forces and the exercise of tasks set, significantly decreases the effectiveness of the system of moral-psychological support; the absence of a unified interbranch training procedure of defense forces, the absence of a state order to train staff on the basis of higher military educational facilities of the Ministry of Defense of Ukraine at an operative and strategic level; the outdated and imperfection of technologies and methodologies of assessment and prognosis of social-psychological conditions of establishing, supporting and renewing the moral-psychological state of the defense staff; the absence of unified views on the concordance of the privileges and social guarantees to NATO criteria; the non-concordance of the current state of the material-technical base of the moral-psychological support to the modern demands and needs of defense forces.

There's a thorough analyses presented on the project of the Concept, as a result of which it has been determined that on a conceptual level there's no unified normative document in this particular field on the overall support and that the developed concept generally meets the main Provisions of the Doctrine on implementing the defense forces of a state.

It has been stipulated that the effective use of the moral-psychological support to the defense forces can be possible only on the basis of nation- wide political constructions, thoroughly developed programs and the involvement of the bodies of national and military authority at all levels.

There have been made certain remarks and suggestions on the pedagogical element in the general content of the project Concept that is to be considered when preparing its final variant.

Key words: concept, moral-psychological support, defense forces, unified model of MPS, the elements of MPS, moral-psychological state, the pedagogical component.

УДК 37.013.46

В. Артемов, д-р пед. наук, доц.
Національна академія Служби безпеки України, Київ
Н. Литвиненко, канд. техн. наук, ст. наук. співроб.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2019.41.9-14>

ЗАСТОСУВАННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Розкрито особливості застосування ризик-орієнтованого підходу навчання в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Визначено шляхи формування ризик-орієнтованого мислення у співробітників безпекових структур.

Передбачається, що смисловий простір, пов'язаний з моральним належним, включає наступні поняття: «допустиме», «неприпустиме», «обов'язкове». Вищезазначену тріаду рекомендується доповнити поняттям «надобов'язкове». До надобов'язкових вчинків слід віднести дії, пов'язані із ризиком втрати свободи, здоров'я, а іноді, навіть, загибелі в зв'язку з вимушеними або мимовільними вчинками на виконання морального обов'язку, наказу, закону. Такі дії часто наділяються вищим статусом в ієрархії службових дій, вважаються такими, що

© Артемов В., Литвиненко Н., 2019

заслужують максимальний ступінь морального схвалення і, навіть, захоплення. При цьому ті, хто здійснює надбоб'язкові вчинки, як правило, сприймають власні дії як просто виконання службового обов'язку. Тому вчинення дій, пов'язаних з професійним ризиком, перетворюється в службовий обов'язок тільки в силу особливої самосвідомості, притаманної військовим та правоохоронцям.

Заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання мають бути спрямовані на вдосконалення системи морального виховання співробітників безпекових органів, всебічне залучення новітніх ідей, методів і засобів сучасної педагогіки з опорою на деонтологічний потенціал компетентнісного підходу в системі професійної підготовки.

Процес формування ризик-орієнтованого мислення у майбутніх співробітників безпекових органів повинен здійснюватися за умови використання сучасної нормативно-правової бази з питань безпеки життєдіяльності та охорони праці Європейського Союзу, що буде сприяти підвищенню їх конкурентності на сучасному ринку праці.

Ключові слова: заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання, співробітники безпекових структур, ризик-орієнтований підхід, ризик-орієнтоване мислення.

Постановка проблеми. Педагогічний процес у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання (далі – ЗВО зі специфічними умовами навчання) нерозривно пов'язаний з вихованням особового складу військовослужбовців та співробітників правоохоронних органів. Виховання у ЗВО зі специфічними умовами навчання здійснюється в ході цілісного освітнього процесу безпосередньо шляхом проведення виховної роботи, головною метою якої на цей час є формування всебічно розвинутої, професійно підготовленої, морально і психологічно стійкої особистості майбутнього офіцера. Побудоване на науковій основі перманентне моральне виховання не лише формує моральний вигляд майбутніх фахівців, але й створює необхідну морально-психологічну атмосферу у вищих навчальних закладах (ВНЗ) зі специфічними умовами навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Всебічний аналіз наукових публікацій свідчить про те, що, незважаючи на все більш високі вимоги до професійних і особистих якостей співробітників безпекових органів, у ході їх виховання відзначені суттєві недоліки, які негативно впливають як в цілому на удосконалення діяльності структурних підрозділів безпекових органів, так і безпосередньо на підвищення ефективності процесу професійної підготовки їх співробітників. Як вважає відомий дослідник Д. Беззубов [1], основними причинами низької ефективності виховного процесу є:

- відсутність системності у виховній роботі;
- низький рівень психолого-педагогічної підготовки посадових осіб;
- недостатнє використання потенціалу педагогіки, деонтології, ризикології та інших сучасних технологій організації освітньої діяльності.

Незважаючи на значну кількість праць, присвячених проблемам формування професійної компетентності фахівців, які працюють в інформаційній сфері (Беззубов Д.О. [1], Віннічук О.І. [3], Дембіцька С.В., Кобилянська І.М. [4], Єрмоленко Д.І. [5], Гусарев В.Д., Тихоміров О.Д., Скакун О.Ф. [7], Гіда Є.О. [9] та ін.), у вітчизняній педагогічній науці загалом все ще не вистачає досліджень, у яких було б ґрунтовно розглянуто питання застосування ризик-орієнтованого підходу навчання в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Мета статті полягає в розв'язанні проблеми застосування ризик-орієнтованого підходу навчання у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день поняття "ризик" не має однозначного визначення. Відсутня загальновизнана система термінів у оцінюванні ризику. Найчастіше

застосовують поняття «загроза», «небезпека» та «ризик». Термін ризик за Законом України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» – це ступінь імовірності певної негативної події, яка може відбутися в певний час за певних обставин [2]. У той же час, у найширшому трактуванні «ризик» розуміють як вчинок, який здійснюють в умовах невизначеності, однак ризиком може бути і пасивність, бездіяльність. Як правило, людина ризикує, щоб досягти бажаної мети, або уникнути фізичної небезпеки. Отже, ризик можна розцінювати і як небезпечну умову, і як вчинок (небезпечну дію людини як елемента системи) [3].

Сьогодні найпоширенішою є концепція допустимого (прийнятного) ризику. Її суть полягає у досягненні такого рівня безпеки, котрий суспільство може прийняти (виправдати). Допустимий ризик визначають як реально існуючий у певному виді діяльності, що не утримує обізану людину від дій, пов'язаних з імовірною небезпекою. Отже, допустимий ризик – це компроміс між рівнем безпеки та реалізацією технічних, економічних, соціальних і політичних можливостей держави [3].

В Україні державна система запобігання непередбаченим ситуаціям ще не відпрацьована в повній мірі. Це може негативно позначитися на зменшенні збитків, відверненні небезпеки, зниженні ризиків та загроз. Досвід розвинутих країн вказує на необхідність запровадження ризик-орієнтованого підходу, насамперед, в освітній сфері.

Ризик-орієнтований підхід – комплекс організаційних заходів, що передбачає моніторинг, аналіз, оцінювання ризику на основі ймовірнісного аналізу безпеки з метою запобігання негативним непередбаченим ситуаціям і управління ризиком загалом.

Основними завданнями ризик-орієнтованого підходу є гарантування безпеки об'єктам критичної інфраструктури, важливих потенційно небезпечних об'єктів та об'єктів підвищеної небезпеки, підприємств, технічних систем, об'єктів із масовим перебуванням людей (аеропорти, морські, річкові, залізничні та автомобільні вокзали державного та обласного значення, станції тощо).

Засади ризик-орієнтованого підходу застосовують як у стратегічному плануванні, так і в повсякденній діяльності структурних підрозділів безпекових органів. Одним із можливих напрямів удосконалення роботи в цій сфері є більш ефективне проведення практичних заходів щодо запобігання виникненню небезпечних ситуацій та мінімізації їх негативних наслідків. Це можна здійснити шляхом запозичення передового ефективного досвіду провідних країн світу та впровадження ризик-орієнтованого підходу в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Ризик-орієнтований підхід передбачає етапи:

- ідентифікування загроз та ступеню небезпеки;
- визначення властивостей наявної небезпеки;
- визначення шляхів усунення небезпек;
- оцінювання ризику;
- здійснення заходів щодо зменшення ризику;
- управління ризиком.

Узагальнену політику управління ризиками можна визначити як стратегію з розробки й організації певних заходів, спрямованих на виявлення та попередження негативних наслідків з метою мінімізації пов'язаних з ними різного роду втрат.

Безумовно, ризик-орієнтований підхід передбачає унормування ризиків, нормотворчу діяльність із розроблення і затвердження правил та регламентів діяльності, що пов'язана із поняттями "загроза", "небезпека" та "ризик".

У процесі фахової підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації майбутніх співробітників підрозділів безпекових органів України потрібно обов'язково враховувати можливість виникнення професійних ризиків, а оскільки умови їх реалізації певною мірою впливають на подальшу професійну діяльність таких фахівців, необхідно формувати у них ризик-орієнтоване мислення.

Ризик-орієнтоване мислення передбачає, що головним пріоритетом у професійній діяльності співробітників силових структур є безпека особи як такої. На думку С. Гвоздій, при формуванні ризик-орієнтованого мислення питання безпеки, захисту й збереження навколишнього середовища розглядаються як найважливіші пріоритети в житті й діяльності, а знання сучасних проблем і головних завдань безпеки життєдіяльності та вміння визначити коло своїх обов'язків з питань виконання завдань професійної діяльності з урахуванням ризику виникнення небезпек, які можуть спричинити надзвичайні ситуації та привести до несприятливих наслідків на об'єктах господарювання тощо є базою для формування відповідних компетентностей [4].

Шляхи формування ризик-орієнтованого мислення у співробітників безпекових структур в умовах професійного ризику повинні бути засновані на принципах покращення рівня їх правосвідомості. Здається, що в сучасних умовах модернізації України, реформування всіх структур державної влади, здійснення комплексу заходів щодо зміцнення законності й правопорядку в країні, боротьби з тероризмом, рішучої протидії сепаратизму, корупції і організованої злочинності, суттєво зростають вимоги до рівня професійної правосвідомості військовослужбовців та співробітників правоохоронних органів.

Зокрема, Д.І. Єрмоленко, вивчаючи проблеми формування правосвідомості юристів, виділяє три компоненти [5]: когнітивну, яка забезпечує певний запас правових знань у суб'єкта правових суспільних відносин; емоційний, який являє собою сукупність настроїв, почуттів і переживань, що відбивають ставлення до права, і поведінковий, який забезпечує його практичний, дієвий характер.

Інший український дослідник, В.Д. Гусарев, розглядаючи проблеми формування правосвідомості, виділяє когнітивний, ціннісно-орієнтований, поведінковий компоненти [6].

Видатна українська вчена О.Ф. Скакун, навпаки, в основу формування правосвідомості юристів ставить деонтологію, науку про обов'язок, вважаючи, що саме усвідомлення професійного обов'язку є головною

умовою досягнення необхідного рівня правосвідомості у студентів-юристів [7].

У цілому погоджуючись з такими міркуваннями, ми все ж вважаємо, що в основі формування правосвідомості співробітників безпекових органів повинні лежати саме основи деонтології, а також морально-психологічна та емоційно-вольова складові.

Ми свідомо залишаємо осторонь когнітивну складову, вважаючи, що її роль полягає у формуванні передусім правових знань особистості, а не її правосвідомості. Замість цього ми, погоджуючись із О.Ф. Скакун, пропонуємо розглянути деонтологію (науку про обов'язок), адже саме обов'язок, професійний, моральний і духовний є головним та правомірним мотивом для прийняття рішення щодо застосування (незастосування) професійного ризику. Виправданий ризик є професійним, службовим, моральним обов'язком співробітника безпекових органів як захисника інтересів держави та нації.

Говорячи про професійний, моральний, службовий обов'язок, слід зазначити, що здійснення ризикованого діяння – це обов'язок, який являє собою усвідомлену необхідність виконання того, що пропонується моральним ідеалом. Такий обов'язок усвідомлюється людиною як внутрішнє спонукання. В той же час він вимагає самопримусу. Вимоги такого обов'язку самоцінні: людина виконує обов'язок безкорисливо, незалежно від зовнішніх форм примусу, стверджуючи його пріоритет по відношенню до своїх пристрастей, користі тощо. Розуміння такого обов'язку пов'язане із поняттям таких обов'язків, які можуть бути відображені у посадових інструкціях, нормативах, регламентах. Проте між ними існують суттєві відмінності. Якщо під моральним службовим обов'язком розуміється практичне втілення всієї повноти внутрішніх моральних переконань, то обов'язок, який може бути відображений у посадових інструкціях, нормативах, регламентах являє собою необхідність виконувати окремі тривіальні вимоги, закріплені у службових документах різного правового значення. Моральний службовий обов'язок має відтінок піднесеності, з ними прийнято пов'язувати високу ступінь усвідомленості виконання професійних вимог, переважання таких мотивів поведінки, які виникають на основі фундаментальних переконань, правосвідомості, патріотизму, національної свідомості тощо.

Професійний ризик у роботі співробітників безпекових органів має повсякденний характер, але форми його прояву, коли вони мають виправданий характер, не завжди виразні і помітні. Набагато більш помітний ризик, який не є виправданим із точки зору права.

Найбільш загальним моральним критерієм застосування професійного ризику є усвідомлення його державної і суспільної необхідності. В свою чергу, шлях до усвідомлення такої необхідності лежить через засвоєння моральних норм, через систему морального виховання співробітників безпекових органів, ознайомлення з наслідками невинуватності застосування ризику, а також з відповідальністю за ухилення від звернення до ризику в непередбачуваних ситуаціях.

В результаті виникають суперечності, які зумовлені, з одного боку, наявністю досить потужної теоретичної бази, заснованої на положеннях сучасної ризикології та класичної деонтології, а з іншого – відсутністю практичних розробок, які дозволяють зв'язати ризик і професійний обов'язок у діяльності співробітників безпекових органів. Це не сприяє

вдосконаленню процесів формування необхідних фахівців у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які викликані потребами сьогодення.

Доречно зауважити, що ефективно застосування професійного ризику як методу вирішення конкретних завдань, його виправданість з точки зору моралі і права, можливе лише тоді, коли співробітник безпекових органів є особистістю, в основі світогляду якої лежить відчуття громадянського та службового обов'язку, сталі моральні цінності, патріотизм, національна самосвідомість, відповідальність, почуття морального і професійного обов'язку. Формування такої особистості є завданням деонтології – науки, яка розглядає проблеми обов'язку, моральних вимог, нормативів і взагалі належного як специфічної форми прояву соціальної необхідності, а також деонтологічної педагогіки, яка народжується і ставить своєю метою формування такої особистості, яка володіла б необхідними якостями для виконання морального, громадянського, професійного і службового обов'язку.

Деонтологічний аспект звернення до ризику в усіх відносинах сприяє зміцненню системи моральних критеріїв виправданого ризику [6]. Безсумнівний інтерес становить формування спонукань, мотивів, намірів у процесі вибору і прийняття ризикованих рішень, а також самооцінка ризикованих дій співробітників безпекових органів.

Вбачаємо, що визначаючи моральний обов'язок як необхідність вчинку з поваги до закону, І. Кант [8] не мав на увазі суто виконання заданих ззовні службових обов'язків. Адже, на думку І. Канта, моральний обов'язок – це усвідомлення людиною необхідності виконання того, що пропонується внутрішнім духовним ідеалом. Моральний обов'язок не просто особливе ставлення до закону, але «внутрішній закон», встановлений совістю.

Смисловий простір, пов'язаний з моральним належним, включає наступні поняття: «допустиме», «неприпустиме», «обов'язкове». В безпековій діяльності вищезазначена тріада, на нашу думку, повинна бути доповнена поняттям «надобов'язкове». До надобов'язкових вчинків слід відносити дії, пов'язані із ризиком втрати свободи, здоров'я, а іноді навіть загибелі у зв'язку з вимушеними або мимовільними вчинками на виконання морального обов'язку, наказу, закону. Такі дії часто наділяються вищим статусом в ієрархії службових дій, вважаються такими, що заслуговують максимального ступеня морального схвалення і, навіть, захоплення. При цьому ті, хто здійснює надобов'язкові вчинки, як правило, сприймають власні дії як просто виконання службового обов'язку. Тому вчинення дій, пов'язаних з професійним ризиком, перетворюється в службовий обов'язок тільки в силу особливої самосвідомості, притаманної військовим та правоохоронцям.

Для здійснення надобов'язкових вчинків необхідно мати волю. Воля необхідна, як було показано вище, для подолання власних негативних емоційних сплесків, які виникають під впливом екстремальних умов, і перешкоджають адекватній поведінці в ситуаціях професійного ризику.

Вищезазначене свідчить, що моральна проблема звернення до професійного ризику взаємопов'язана з проблемами, які є об'єктом вивчення низки суміжних наук – аксіології, деонтології, психології, а також

кримінального права і процесу тощо. Це обумовлено необхідністю вибору конкретної тактики, яка з метою уникнення застосування не виправданого ризику повинна бути пов'язана з критеріями деонтології. В основі самоконтролю повинна лежати ідея, згідно з якою співробітник приймає рішення насамперед у відповідності до вимог професійного і морального обов'язку, а вже потім – тактичної необхідності. Необхідно відзначити, що на практиці співробітники безпекових органів стикаються не лише з відсутністю розробок загальної проблеми професійного ризику, але і з недостатньою кількістю досліджень, що стосуються окремих його моментів.

Професійний ризик під час проведення безпекової діяльності має переважно індивідуальний характер. Значення прийняття ризикованого рішення різко зростає в тих ситуаціях, коли в цьому рішенні людина залишається наодинці зі своїм обов'язком, совістю, переконаннями, моральними принципами. Подібні ситуації значною мірою є характерними, коли працівник змушений самостійно приймати рішення у складних, нетипових обставинах, що вимагають негайної дії. Яким буде його вибір – від цього нерідко залежить успіх конкретної операції.

Слід погодитися з думкою Є.О. Гіди [9], що завдяки моральним критеріям, якщо вони імперативні в свідомості осіб, які здійснюють правоохоронну діяльність, зменшується ступінь ризику порушення закону в гостро конфліктних, реально небезпечних для життя і здоров'я працівника та громадян ситуаціях. Отже, необхідна така методика моральної підготовки працівників безпекових органів, яка сприяла б формуванню їх дій у ситуаціях реальної небезпеки, "автоматично", запобігаючи прийняттю рішень у екстремальній ситуації на підставі аморальних критеріїв, що веде до переважання доцільності над законом і мораллю.

У той же час пошук критеріїв моральності застосування професійного ризику слід здійснювати у сфері формування моральної свідомості. Вона містить у собі моральні переживання, пов'язані з почуттям обов'язку, честі і гідності, відповідальності і довіри. При цьому слід враховувати такі категорії, як честь і гідність.

Категорії честі і гідності дуже близькі. Ці категорії практичні збігаються за своїм об'єктивним змістом, але відрізняються за формою. Оцінка честі – це зовнішня оцінка, оцінка з боку, а оцінка гідності – це внутрішня самооцінка, справа самої особистості. Гідність виступає як реакція на той чи інший характер ставлення до себе. Це дозволяє розглядати честь як світоглядне поняття, а гідність – як емоційне.

Почуття професійної гідності ґрунтується на розумінні співробітниками безпекових органів складності, труднощі і важливості для суспільства своєї професії, почуття гордості своєю професією. Це висуває необхідність утвердження принципу власної гідності як абсолютного морального і правового принципу правопорядку.

Поняття честі у нашому випадку трансформується в поняття «честь мундиру» і визначається як сукупність моральних якостей, які повинні бути притаманні співробітникам безпекових органів: самовіддане виконання свого службового обов'язку у відповідності з такими поняттями як професійна честь, сумління і моральна відповідальність.

Проблема полягає також і в тому, що ризикова поведінка може стати самоціллю – продемонструвати свою хоробрість отримати гострі відчуття. Однак у більшості випадків така поведінка має на меті заощадити час або сили, завоювати просування по службі.

Антипод ризикової поведінки – надмірна обережність або боягузтво, які також не можна оцінювати як позитивну професійну якість. Розумна обережність – ось те, що необхідно кожному співробітнику, загалом як і будь-якій людині, яка дорожить власним життям.

Формування психологічної стійкості й умінь володіти собою в кризових та екстремальних ситуаціях вимагає формування певних якостей особистості, зокрема, таких, як відповідальність, стійкість до невдач, стійкість до ризику, витримка тощо. Люди, які в силу своєї професії, постійно зіштовхуються з екстремальними ситуаціями, ситуаціями небезпеки і ризику, повинні володіти засобами самоконтролю, управління своєю поведінкою й емоціями.

Зазначимо, що сьогодні у освітній практиці провідних ЗВО зі специфічними умовами навчання, в тому числі в окремих навчальних закладах, де готують майбутніх поліцейських, з'явилися спроби вже в плануванні всього процесу підготовки виділити провідні навчальні дисципліни, навколо яких групуються всі інші. Такою дисципліною [9] в цих закладах є теорія ризиків. Таким чином, здійснюється спроба на основну предметну структуру навчального плану правових наук накласти структуру комплексного вивчення відповідної сфери дисциплін (з проблем громадської безпеки, порядку, ризику й безпеки) професійної діяльності.

Безумовно, звернення до професійного ризику - як правило, вимушений захід. Тому завжди необхідно шукати можливість досягнення мети неризикованими засобами. Їм слід віддати перевагу, якщо фактор часу не впливає на прийняття рішення, дозволяє планувати заходи, маневрувати доступними силами і засобами.

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших досліджень проблеми. Подальше вдосконалення системи морального виховання співробітників безпекових органів має бути спрямована на всебічне залучення новітніх ідей, методів і засобів сучасної педагогіки з опорою на деонтологічний потенціал компетентнісного підходу в системі професійної підготовки. Безпекова діяльність є складною, ієрархічно побудованою, багаторівневою і динамічною структурою, яка характеризується сукупністю багатьох ймовірнісних параметрів.

Небезпека полягає в тому, що як не дивно інколи фахівці з безпеки схильні недооцінювати наявні

загрози, небезпеки й ризику. Це підтверджується дослідженнями Б. Шнайера, який стверджує, що у більшості випадків сприйняття безпеки не збігається з реальністю безпеки, тому що сприйняття ризику не збігається з реальністю ризику [3].

Базою для формування ризик-орієнтованого мислення у безпекознавців є, насамперед, теоретичні знання з теорії ризику, зокрема, особливості класифікації у даній галузі, методи оцінювання та способи його попередження, які дозволяють усвідомити та оцінити наявні небезпеки та визначити шляхи зменшення їх негативного впливу, а також усвідомлення значення безпеки у фаховій діяльності, яке формується під впливом внутрішніх та зовнішніх складових.

Процес формування ризик-орієнтованого мислення у майбутніх співробітників безпекових органів повинен здійснюватися також за умови використання сучасної нормативно-правової бази з питань безпеки життєдіяльності та охорони праці Європейського Союзу, що буде сприяти підвищенню їх конкурентності на сучасному ринку праці.

Потужними засобами зниження ризиків у наш час на думку багатьох науковців стає розвиток і впровадження у повсякденну практику результатів наукових досліджень у сфері ризикології. Ризикологія як новий напрямок у наукових дослідженнях отримала поширення в процесах пошуку ефективних рішень зниження стратегічних і тактичних ризиків. Тому буде доцільно використовувати напрацювання ризикології в освітній діяльності вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання.

Список використаних джерел:

1. Беззубов Д.О. Особливості ризику в службовій діяльності деяких правоохоронних структур України. *Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених*. 2009. № 86. С. 3–7.
2. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18.01.2001 р. N 2245-III. Дата оновлення: 26.04.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2245-14> (дата звернення: 21.02.2019).
3. Віннічук О.І. Політичні ризики в умовах демократичної трансформації суспільства: теоретико-праксеологічний аналіз: монографія. Кам'янець - Подільський: ПП Мошак М.І., 2013. 220 с.
4. Дембіцька С.В., Кобилянська І.М. Формування ризик-орієнтованого мислення системних інженерів у процесі фахової підготовки. *Педагогіка безпеки*. 2017. № 2. С. 92–97.
5. Єрмоленко Д.І. Основні внутрішні фактори формування правосвідомості молоді. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. № 3(25).
6. Гусарев В.Д., Тихоміров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): навч. посіб. Київ: Знання, 2005. 655 с.
7. Скакун О.Ф. Юридична деонтологія: підручник. Харків: Еспада, 2008. 390 с.
8. Кант І. Критика чистого розуму: в 6 т. Москва: Мысль, 1994. Т. 4. 544 с.
9. Гіда Є.О. Деонтологічні засади діяльності міліції України у сфері правопорядку: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Відкр. міжнар. ун-т розв. людини "Україна". Київ, 2012. 434 с.

Надійшла до редколегії 11.03.2019

V. Artemov, Doctor of Sciences in Pedagogy, Associate Professor
National Academy of Security Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine
N. Lytvynenko, PhD in Technology, Senior Researcher
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE IMPLEMENTATION OF THE RISK-ORIENTED TRAINING APPROACH IN THE UNIVERSITIES WITH SPECIFIC EDUCATIONAL CONDITIONS

The features of the risk-oriented approach when used for educational purposes in higher education institutions with specific learning conditions are revealed. The ways of the risk-oriented thinking formation among employees of security structures are determined.

It is assumed that the semantic space associated with the moral proper, includes the following concepts: "permissible", "unacceptable", "compulsory". The aforementioned triad is recommended to be supplemented by the notion "necessarily". The necessary actions should include actions related to the risk of losing freedom, health, and sometimes even death, in connection with forced or involuntary acts to carry out moral duty, order, law. Such actions are often endowed with a higher status in the hierarchy of official actions, are considered to be granted the highest degree of moral approval and, even, admiration. At the same time, those who carry out the necessarily actions, as a rule, perceive

their actions as just the performance of official duty. Therefore, the commission of actions related to professional risk becomes a duty only because of the special self-consciousness inherent in the military and law enforcement officers.

The higher education institutions with specific educational conditions should be aimed at improving the system of moral education of security officers, the comprehensive involvement of the latest ideas, methods and means of modern pedagogy, based on the deontological potential of the competent approach in the professional training system.

The process of the risk-oriented thinking formation for future employees of security organs should be carried out subject to the use of the modern legal and regulatory framework on safety and health of the European Union, which will enhance their competitiveness in the modern labor market.

Keywords: higher education institutions with specific educational conditions, employees of security structures, risk-oriented approach, risk-oriented thinking.

УДК 378.147

I. Бахов, д-р пед. наук, проф.
Міжрегіональна Академія управління персоналом, Київ, Україна

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2019.41.14-18>

ВИКОРИСТАННЯ АДАПТИВНИХ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ СУЧАСНИХ ФАХІВЦІВ

У розвитку освітнього програмного забезпечення постійно відбуваються динамічні зміни, які впливають на ринок освітніх послуг в Інтернеті. Сучасний стан системи дистанційного навчання потребує новітніх освітніх технологій для ефективного задоволення потреб студентів, які навчаються віртуально.

У статті визначено, як інтелектуальні системи використовуються у підготовці сучасних спеціалістів через систему дистанційного навчання.

Адаптивні та інтелектуальні веб-освітні системи утворюють новий захоплюючий потік роботи в галузі AI-Ed. У роботі показано, що Інтернет надає можливість застосовувати набагато більшу різноманітність AI-технологій у навчальному контексті. Він пропонує ряд нових науково-дослідних завдань та ряд можливостей для поєднання досліджень AI-Ed з кількома сусідніми сферами. Інтернет також пропонує чудову платформу для впровадження дослідників AI-Ed. Системи, розроблені в Інтернеті, мають більший термін експлуатації та кращу видимість. Ідея дослідження, реалізована у веб-системі, має набагато кращі шанси впливати на дослідницьку спільноту, ніж ідея, просто представлена у статті.

Адаптивні та інтелектуальні веб-освітні системи пропонують альтернативу традиційному підходу "просто-в-Інтернеті" в розробці веб-навчальних курсів.

Мета статті - надати більш систематичний погляд на різноманітність сучасних AIWBES та обговорити роль та місце потоку досліджень AIWBES у сфері штучного інтелекту в освіті. Причиною зосередження уваги як на інтелектуальній, так і на адаптивній системах є те, що перетин все ще великий, межі між "розумними" та "неінтелектуальними" не є чіткими, і обидві групи, безумовно, представляють інтерес для ШІ в освіті (AI-Ред) спільноти. Під адаптивними та інтелектуальними технологіями ми маємо на увазі принципово різні способи додати адаптивну чи інтелектуальну функціональність до освітньої системи. Зазвичай технологію можна розчленувати на більш дрібнозернисті прийоми та методи, які відповідають різним варіаціям цієї функціональності та різним способам її здійснення.

Ключові слова: освітні системи, інтелектуальні системи, студент, Інтернет, гіпермедіа.

Постановка проблеми. Адаптивні і інтелектуальні освітні системи на основі Інтернету (від. англ. Adaptive and intelligent Web-based educational systems – AIWBES) надають альтернативу для традиційного підходу «просто виклади це в Інтернет» у розробці освітнього програмного забезпечення [1]. AIWBES намагаються бути більш адаптивними за допомогою побудови моделі цілей, переваг та знань для кожного окремого студента, використовуючи цю модель протягом взаємодії із студентом з метою пристосування до його потреб. Вони також намагаються бути більш інтелектуальними, об'єднуючи і виконуючи деяку діяльність, що традиційно виконується вчителем-людиною – наприклад, інструктування студентів, або перевірка їх правильного розуміння.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Перші інтелектуальні і адаптивні освітні системи для Інтернету були розроблені у 1995-1996 роках. З того часу було розроблено і представлено багато цікавих систем. Зацікавленість в забезпеченні дистанційного навчання через Інтернет сильно спонукала ці дослідницькі намагання. Дослідницьке товариство отримувало допомогу забезпеченням ряду конференцій, які об'єднали дослідників, що працюють над AIWBES, їм надали змогу вчитися один від одного і потім пропагувати ідеї цього дослідницького напрямку через он-лайніві праці конференції [2].

Число зацікавлених у AIWBES, що сповіщалося на ранніх стадіях їх розвитку під час цих конференцій, з тих пір досягло рівня зрілості. Цей подвійний спеціальний випуск накопичує результати цих конференцій і komponує колекцію публікацій, які представляють стан мистецтва розробки AIWBES.

Мета статті – представити більш систематичний погляд на розмаїття сучасних AIWBES, обговорити роль і місце напрямку досліджень AIWBES в області штучного інтелекту у навчанні (AI-Ed). Стаття надає свіжий огляд відомих AIWBES-технологій класифікованих за сферою їх виникнення. Тут також робиться спроба окреслити нову парадигму проектування сучасних AIWBES і спроба порівняти цю парадигму з традиційною парадигмою проектування, що домінувала в області штучного інтелекту у навчанні протягом останніх п'ятнадцяти років.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тип розвинутих навчальних Інтернет-систем, спроба оглянути які робиться у вступі, найчастіше називають адаптивними навчальними Інтернет-системами, або інтелектуальними навчальними Інтернет-системами. Ці терміни насправді не є синонімами.

Говорячи про *адаптивні системи*, ми акцентуємо, що ці системи намагаються бути різними для різних студентів і груп студентів завдяки додаванню до облікового запису інформації, що накопичується в індивідуальній або груповій моделі студентів.